

 jazykový koutek

JAZYKOVÉ ZAJÍMAVOSTI
NA KAŽDÝ DEN

JAZYKY NA

 366

DNÍ

Liza Getta
Lucie Gramelová

Jazyky na 366 dní

Jazykové zajímavosti na každý den

Líza Getta a Lucie Gramelová

Vydalo nakladatelství Jazykový koutek

Vydání první, Praha, 2023

www.jazykovy-koutek.cz

Obálka, grafická úprava a sazba:

Jana Štěpánová, studio RedGreenBlue

Tisk: Těšínské papírny, s. r. o., Český Těšín

© Líza Getta a Lucie Gramelová, 2023

ISBN 978-80-908549-1-8

NĚKOLIK SLOV NA ÚVOD

Tato kniha vzešla z ambiciózní myšlenky vytvořit kalendárium, ve kterém by na každý den připadala jedna jazyková zajímavost. Inspirovalo nás k tomu dlouholeté sdílení tematických příspěvků v Jazykovém koutku a přesvědčení, že pustit si cizí jazyky do běžného života je obohacující.

Každé číslo v kalendáři nám při tom umožnilo ponořit se do nového napínavého tématu, které by spolehlivě vydalo minimálně na další knihu. My jsme je ale chtěly jen natuknout, vytáhnout esenci, která bude intenzivní, ale zároveň nakažlivá. Věříme, že podobný pocit občas při čtení zažijete i vy a třeba se rozhodnete nějakou aktualitu prozkoumat do hloubky. Dost možná pak zjistíte (stejně jako my), že v jazycích není skoro nic jisté a jednoznačné. Všechny možnosti a detaily se ale zkrátka na stránku nevejdou...

Kromě hledání zajímavostí pro každý den jsme se snažily o tematickou pestrost, která však byla neustále ohrožována našimi profesními, odbornými, ale i osobními zájmy a zkušenostmi. Někomu tak může zcela oprávněně připadat, že určité jazyky, osobnosti a země převládají nad jinými, nebo že se na řadu z nich ani nedostalo. Jak se totiž nakonec ukázalo, i 366 dní je na tak dobrodružné téma, jako jsou cizí jazyky, prostě málo – a není divu, vždyť celkem jich máme na světě kolem sedmi tisíc... Máte-li nějakou další jazykovou zajímavost v rukávu, neváhejte nám napsat a podělit se o ni s ostatními jazykovými nadšenci!

A aby toho čtení nebylo příliš, připravily jsme pro vás sem tam nějaký kvíz, u kterého dost možná zjistíte, že znáte více jazyků, než jste si mysleli! Ať už se naše kalendárium rozhodnete přečíst najednou, nebo si jednotlivé dny dávkovat postupně, doufáme, že se v něm pro vás jazyky stanou příjemnou každodenností, a dokonce možná i milým rituálem.

Líza a Lucka, autorky

Máme tu **PRVNÍ lednový DEN!**

Ve většině jazyků tomuto měsíci jméno propůjčil **JANUS**, římský bůh bran, dveří a počátků: **anglicky** *January*, **německy** *Januar*, **španělsky** *enero*, **rumunsky** *ianuarie*, **rusky** *январь* [janvar’].

V **češtině** je etymologie ledna logická a unikátní zároveň – snad v žádném jiném evropském jazyce není odvozen od **LEDU**. Koncovka *-en* je, stejně jako ve většině jiných českých názvů měsíců, pozůstatkem jmenného tvaru přídavného jména (podobě jako třeba *šťasten*, *nemocen*). Studeným počasím se nechala inspirovat taky **běloruština**, která leden označuje jako *студзень* [studzen’].

Etymologicky zabrat dá leden v **chorvatštině** (siječanj), **ukrajinštině** (*січень* [sičen’]) a **polštině** (styczeń). Původ všech tří je v kácení, doslova „sečení“ stromů, které se dřív odehrávalo právě během ledna.

Nezklame ani **finské** *tammikuu*, jehož základem je *tammi*, archaický výraz pro „srdce/jádro“. Dnes se jako *tammi* ve finštině označuje „dub“ – stejně jako velký dub je srdcem lesa, i leden se považuje za srdce zimy.

2

Včera začal nový rok a už je potřeba jít **ZASE DO PRÁCE...**

Pro ty, kterým se zrovna nechce, tu máme **německý** idiom *den inneren Schweinehund überwinden*, doslova „překonat vnitřního prasopsa“, jenž má kořeny již ve středověku! Prasopsi tehdy skutečně existovali a pro svou vytrvalost pomáhali myslivcům lovit divočáky tím, že je dokázali dlouze nahánět a vysilovat.

Zároveň se věřilo, že má člověk v sobě různé **DÉMONY**, kteří jej ovládají. Na této domněnce je postaven např. **německý** idiom *jemandem die Würmer aus der Nase ziehen* → někomu z nosu tahat červy, tedy myšlenky/odpovědi. Taktéž se věřilo, že v každém z nás sídlí vysilující **prasopes**

Během **19. stol.** se prasopes používal jako **NADÁVKA** na kousavého člověka, ve **20. stol.** se dostal do slovníku vojenských velitelů a trenérů, kteří tak u svých svěřenců pěstovali **DISCIPLÍNU**, až se stal metaforou jakékoliv činnosti, do které se nám nechce.

Na prokrastinaci ale pomůže **irské** přísloví *tús maith leath na hoibre* – „dobrý začátek je půl práce“.

3

3. ledna roku 106 př. n. l. se narodil **MARCUS TULLIUS Cicero**, který, stejně jako řada dalších římských řečníků, proslul mnoha **citáty**. Uhodnete jejich překlad do češtiny?

1. Praeteritum tempus numquam revertitur. 2. Non enim omnis error stultitia est dicenda. 3. Salus populi suprema lex esto. 4. Silent enim leges inter arma. 5. Vi victa vis. 6. Omnium rerum principia parva sunt. 7. Male parta male dilabuntur.	a) Co bylo neprávem získáno, bude těžce ztraceno. b) Co uplynulo, se nikdy nevrací. c) Mezi zbraněmi zákony mlčí. d) Moc zdolaná mocí. e) Necht' je blaho lidu nejvyšším zákonem. f) Neměli bychom říkat, že všechny chyby jsou hloupé. g) Počátky všech věcí jsou malé.

Řešení:

4. ledna 1643 se narodil **ISAAC Newton**, který ještě za studijních let, dlouho před objevením gravitačního zákona, spřádal plány na **vytvoření nového jazyka!**

Ten se měl v první řadě zakládat na **logickém systému** – slova označující skutečnosti stejného druhu měla vždy začínat stejným písmenem, přípony a předpony zase určovat, zda slovo vyjadřuje děj, látku, činitele atd. V takto logickém jazyce by pak bylo možné slova ihned zařadit a uhodnout jejich význam. Např. slovo *tor* mělo znamenat teplotu, přídatné jméno „horký“ by se pak řeklo *owtor*, „teplý“ *etor*, „studený“ *aytor*, „ledový“ *oytor*... Nutno ale dodat, že jazykové plány k Newtonovi nepřišly jen tak náhodou

touha po vynalezení **univerzálního a dokonalého jazyka** byla v **17. stol.** celkově velmi moderní, podobně jako např. snaha vyrobit **nápoj nesmrtelnosti**.

Nakonec se ale Newton rozhodl nasměrovat úsilí jinam a udělal dobře – žádný umělý jazyk z té doby se nikdy neujal, i když mohl být sebevíc systematický.

5

Dali jste si do nového roku nějaké **PŘEDSEVZETÍ?**

Nebo jste to letos vzdali a, jak říkají **Velšané**, „odložili housle do střechy“ → *rhoi'r ffidil yn y tô?* Předsevzetí již před zhruba 4 000 lety ctili **Babyloňané**, kteří do nového roku (který začínal v polovině března) bohům slibovali, že budou věrně sloužit králi a splatí dluhy.

České „předsevzetí“ pochází z výrazu „vzítí před sebe“ – cokoliv si před sebe postavím, vykonám. **Anglicky** se novoroční předsevzetí řekne *New Year's resolution* a v tomto významu funguje od konce 18. stol.

Samotné *resolution* je však asi o 400 let starší a pochází z latinského *resolutio* → proces rozkladu věcí do jednodušších forem, odvozeného ze *solvere* → uvolnit.

Zároveň dnes tohle slovo znamená **REZOLUCI, ROZHODNUTÍ**. Již středověcí matematici totiž věděli, že pro pochopení celku je třeba jej **rozložit na několik částí**. Právě to nám pak pomůže udělat správné rozhodnutí, které se později může stát usnesením, rezolucí.

A nádech „rezoluce“ má předsevzetí i v dalších jazycích: **španělsky** *resolución de Año Nuevo*, **francouzsky** *bonne résolution*, **rumunsky** *rezoluție de Anul Nou...*